

УДК:37.016..7..159.9

ПАДАЛКА Галина Микитівна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки мистецтва і фортепіанного виконавства Київського національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
e-mail: gala_padalka@ukr.net

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Модернізація мистецької освіти – нагальне завдання сучасності. Особливого значення у цьому процесі набуває розгляд проблем, пов'язаних із психологічним баченням педагогічних нововведень. Дослідницький пошук в умовах сьогодення потребує уваги до виявлення психологічної основи тих спонук, що сприяють удосконаленню методики мистецького навчання, розробці новітніх технологій, виявленню педагогічних умов організації виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз поглядів науковців в галузі педагогіки і психології підтверджує необхідність дослідження психологічних питань мистецької педагогіки. Вчені підкреслюють важливість розгляду психопедагогічних аспектів навчальної діяльності (Л. Виготський, І. Зязюн), зосереджують увагу на необхідності врахування психологічної основи оптимізації освіти (Н. Вишнякова), на перспективності досліджень, які б ґрунтувались на цілісному фундаменті досягнень як педагогіки, так і психології (В. Мозговий). Водночас у теорії і практиці мистецького навчання все ще лишаються недостатньо розв'язаними проблеми психологічного обґрунтування перспективних напрямів удосконалення художньої освіти.

Мета статті полягає у обґрунтуванні напрямів дослідницького пошуку в сфері мистецької освіти на основі виявлення психолого-педагогічних чинників її модернізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. До психолого-педагогічних чинників осучаснення мистецької освіти відносимо необхідність дослідження таких проблем, як: роль інтуїції і можливості опосередкованого педагогічного впливу на її активність у художній творчості; педагогічно-комунікативні важелі цілеспрямованого розвитку художньої діяльності учнів; розвиток асоціативного мислення особистості в мистецькій діяльності; цілеспрямоване педагогічне управління емоційним станом учнів у процесі мистецької діяльності; емоційний контекст

художньої насолоди, її роль у досягненні успіхів в мистецькій діяльності. Розглянемо їх послідовно.

1. Роль інтуїції і можливості опосередкованого педагогічного впливу на її активність у художній творчості

Необхідна складова творчого процесу в мистецтві – інтуїція. Саме її вважають центральним компонентом художньої творчості. Психологія має в своєму розпорядженні цілий ряд дослідницьких робіт, що проливають світло на процеси інтуїтивного пошуку як значущий елемент вирішення художніх завдань. Проте, проблеми педагогічного управління розвитком інтуїції у процесі навчання мистецтва досліджено надзвичайно мало. Відповідно постає завдання – окреслити суттєві і водночас нерозв'язані питання взаємодії педагогічних і психологічних факторів актуалізації інтуїтивних важелів мистецького розвитку особистості. Серед актуальних питань, що потребують вирішення, можна назвати, зокрема, таке, як розробка методики опосередкованого педагогічного впливу на активізацію інтуїтивних пошуків вирішення художніх проблем у процесі мистецького навчання. Нова прогностична модель сучасної мистецької освіти має опікуватись питаннями розширення художнього досвіду учнів як засобу актуалізації їх інтуїції; розробкою педагогічних умов розвитку художньо-інтуїтивних здібностей учнів; знаходженням шляхів забезпечення взаємозв'язку інтелектуальної і інтуїтивної активності учнів. Потребують спеціальних досліджень проблеми визначення ролі творчої інтуїції у виконавських мистецтвах і специфіки її актуалізації у процесі художнього навчання.

Особливе місце у педагогіці мистецтва має зайняти проблема розвитку художньої інтуїції як необхідного моменту виходу за межі виключно логічних способів осягнення мистецьких творів. Цілеспрямоване синтезування інтелектуальної, емоційної й інтуїтивної активності учнів можна вважати доміантними об'єктами мистецької психопедагогіки.

Розвиток сучасної мистецької освіти стримується також недослідженістю

методики навчання в залежності від індивідуальних типів художньо-творчої інтуїції. Теорія і реальний стан навчання мистецтва не повною мірою відповідають на питання щодо можливостей цілеспрямованого педагогічного управління і саморозвитку інтуїції. Недостатньою лишається увага до з'ясування того, яким чином спонукати особистість до спонтанного саморозгортання потоку свідомості, самоструктурування і переструктурування художніх концепцій, до інтегрування суб'єктних і об'єктних вимірів у художню цілісність, до забезпечення єдності об'єктивного змісту художніх творів і свого суб'єктивного світу.

2. Педагогічно-комунікативні важелі цілеспрямованого розвитку художньої діяльності учнів

Одним із значущих чинників дослідницького пошуку в системі модернізації мистецької освіти має стати вивчення дії комунікативних чинників. Розгляд особливостей взаємодії між суб'єктами художньої комунікації у педагогічному процесі – один із рушіїв удосконалення навчального процесу з мистецьких дисциплін.

Традиційні концепції художньо-педагогічної комунікації мають бути доповнені дослідженнями у напрямку вивчення психологічних характеристик суб'єктів художньої взаємодії у навчальному процесі, аналізом психологічних механізмів їхнього спілкування у мистецькій діяльності, виявленням психологічних засад художньої взаємодії у сфері виховання.

Однією із нерозв'язаних проблем сучасності є побудова комунікативної моделі навчання мистецтва. Перспективним на сьогодні є розгляд простору комунікативної практики викладачів і студентів, учителя і учнів в досягненні мистецтва, аналіз комунікативної єдності суб'єктів взаємодії у сприйнятті мистецьких образів, дослідження діалектичних засад особистісної співучасті і врахування позиції Іншого у оцінюванні художньої творчості.

Пріоритетною галуззю наукових досліджень у педагогіці мистецтва є також визначення комунікативного потенціалу виразних засобів мистецтва, естетичних ознак художнього формотворення, можливостей мови художньої культури. На цій основі можуть бути внесені суттєві корективи у теорію і практику навчання мистецтва.

Оскільки твір мистецтва функціонує як місце зустрічі особистісного начала учня і автора створених образів, проблема пошуку досконалого способу художньо-художньої

комунікації може стати підґрунтям у дослідженні шляхів реалізації виховної функції мистецтва.

Результати, отримані в сфері художньої комунікації, мають стати фундаментом у виявленні принципових засад і умов становлення педагогічної майстерності вчителів і викладачів мистецьких дисциплін.

3. Розвиток асоціативного мислення особистості в мистецькій діяльності

Дослідження психологічної основи педагогіки мистецтва актуалізує необхідність звертання до художньо-асоціативного мислення, в результаті якого утворюються зв'язки між образами в різних видах мистецтва. Їхнє цілеспрямоване утворення, спонукання учнів до проведення художніх паралелей спрямовується з метою активізації творчої діяльності у мистецтві, має на меті забезпечення психологічної установки на образне сприймання художнього твору, досягнення ефекту художнього співпереживання. Художні асоціації ініціюють також оцінювальну діяльність у мистецтві.

Оскільки мистецька діяльність передусім передбачає активізацію емоційно-естетичної сфери, значення асоціативного мислення вбачаємо також у вивільненні емоційної енергії співпереживання, у «прориві» логічних операцій, у спонуканні учнів до емоційно-естетичного досягнення образної сутності мистецтва.

Звучання музики під час перегляду художніх картин, або проведення концерту в залі художнього музею – широко застосовувані прийоми звертання до асоціативного ряду у системі мистецького навчання. На питання: «Чи не заважає споглядання одного виду мистецтва повноцінному і прийманню творів іншого?» немає однозначної відповіді. Через те застосування художніх асоціацій в навчальному процесі неодмінно має підлягати психолого-педагогічному опосередкуванню. Перед педагогікою мистецтва постають нагальні питання опрацювання багатогранності педагогічних підходів, психологічною основою яких стає виявлення характеру утворення в свідомості учнів зв'язків між окремими уявленнями, при якому одне з них викликає інше.

Психологічні засади активізації художньо-асоціативного мислення учнів передбачають дослідження специфіки виникнення образних уявлень, їхнє порівняння, проведення художніх паралелей на основі зіставлення емоційних настроїв, відтворених в мистецьких образах, активізації художньо-емоційного прочитання

образів мистецтва в контексті художньо-сміслового їхнього асоціювання.

4. Цілеспрямоване педагогічне управління емоційним станом учнів у процесі мистецької діяльності і його роль в оптимізації мистецького навчання

Модернізація мистецької освіти має неодмінно спиратись на аналіз і визначення наукових підходів до формування емоційно-почуттєвої сфери учнів у художній діяльності. Завдання підвищення ефективності навчально-виховного процесу у школі та вищих навчальних закладах, прагнення сприяти художньому розвитку студентів і школярів зумовлює необхідність дослідження психолого-педагогічних факторів, пов'язаних саме із емоційним станом особистості у момент художнього сприйняття, оцінювання і творення.

Звертання до розробки сучасних, нових методів мистецького розвитку неодмінно стикається із виявленням впливу психологічного стану особистості на перебіг почуттів, емоцій, що виникають у момент зустрічі з мистецтвом. Відповідність емоційно-почуттєвої сфери студентів чи учнів образному змісту твору на уроці, лекції, під час концертного виступу, тим настроєм, що їх втілює митець у художніх образах, має надзвичайно суттєве значення для успішності навчальної мистецької діяльності. Чи приділяє мистецька педагогіка потрібну увагу цим питанням? Треба визнати, що недостатньо. Образно про це сказано у Г. Нейгауза, який обурювався тим, що педагоги в класі фортепіано мають у своєму розпорядженні виключно раціональні методи навчання, забуваючи майже зовсім про можливість іншого способу – емоційного впливу на учнів.

Серед ресурсів оновлення і подальшого розвитку методики мистецького навчання вкажемо на такий, як цілеспрямоване педагогічне управління емоційним станом учнів у процесі мистецької діяльності. Питання полягає у визначенні способів наведення «емоційних мостів» між образною спрямованістю художніх творів та психічним станом учнів під час сприймання, оцінювання, творення мистецтва. Як досягти спільного емоційного знаку, яким чином «зафарбувати» емоційний тон спілкування учнів з мистецтвом в тому емоційному ключі, який співпадає з настроєм твору, яким чином особистий емоційний простір учня привести у відповідність із емоційним вектором художнього образу? Ці і подібні питання становлять сутність педагогічних проблем сучасності в педагогіці мистецтва.

Один із шляхів – залучення до

асоціювання художніх емоцій, про що йшлося вище. Крім того, важливого значення набуває розробка змістового наповнення і методичного забезпечення тренінгів, цілеспрямованих на оволодіння вміннями довільно керувати власними естетичними емоціями і емоціями естетичного порядку інших. Нагальними завданнями теорії і практики мистецької освіти виступає системна розробка таких проблем, як спонукання учнів до вербалізації естетичних почуттів, до художньо-емоційного самовизначення, до самонавіювання потрібних настроїв, до усвідомленої активізації бажаних емоцій у процесі споглядання і творення мистецтва, до довільного формування особистісного емоційного простору мистецької діяльності. Художньо-педагогічну практику сьогодення може збагатити розробка мотиваційних завдань на досягнення інтенсивності естетичних переживань, на вироблення певної емоційної установки, на досягнення естетичної сумісності у колективній художній діяльності. Важливого значення набуває визначення методів і прийомів емоційного обговорення художніх вражень, обміну емоційно-естетичними міркуваннями, коментування емоційного підтексту художніх образів, які сприятимуть досягненню мобільності і емоційної незалежності естетичних суджень, здатності до ідентифікації власних емоцій із художніми почуттями інших – художньо-образними намірами автора твору, учнів, колег тощо. Створення навчальних ситуацій, що орієнтують модус почуттєвої сфери – шлях до цілеспрямованого естетичного виховання учнів.

5. Емоційний контекст художньої насолоди, її роль у досягненні успіхів в мистецькій діяльності

Значний потенціал удосконалення мистецької освіти містить дослідження проблеми цілеспрямованого спонукання учнівської молоді до отримання естетичної насолоди від спілкування з мистецтвом. При цьому зважимо на необхідність актуалізації гедоністичних важелів сприймання саме справжнього, істинного, високого мистецтва, а не примітивних подрібок під художню творчість. Проблема отримання естетичної насолоди від мистецтва перекликається із проблемою дослідження шляхів формування естетичних ідеалів і художнього смаку особистості.

Досягнення естетичної насолоди – неодмінна умова сприймання художніх творів. Якщо інтелектуальна частка естетичної свідомості спрямована на

раціональне осмислення, аналіз, обґрунтування чуттєвої позиції, то емоційна, чуттєва складова художнього пізнання обов'язково передбачає заглиблення у виміри безкорисливого споглядання краси мистецтва, отримання безпосереднього задоволення від зустрічі з прекрасним, не обтяженого ні меркантильними, ні будь-якими іншими корисливими роздумами. Процес спілкування з мистецтвом в учнів має викликати почуття естетичної гармонії, досконалості, довершеності. Естетико-гедоністичне забарвлення художнього сприймання – важливий чинник художнього розвитку особистості.

Прагнення до отримання естетичної насолоди передбачає не тільки осмислений підхід до сприймання мистецтва у всій його повноті, а й неусвідомлюваний потяг до прекрасного, його формування в учнів – надзвичайно важлива частка сучасної постановки мети художньої освіти. Відсутність потреби у мистецтві якраз і є наслідком прорахунків у гедоністичному спрямуванні навчання, наслідком такої постановки питання, де формальні навчальні досягнення затуляють спрямування до отримання насолоди від спілкування з натхненними образами мистецтва. Згадаємо хоча би, як приклад, ту значну кількість випускників музичної школи чи художньої студії, які після закінчення навчання аж ніяк не налаштовані на те, щоб відкрити кришку рояля або взяти в руки пензель. І це є не таким вже й рідкісним явищем в нашому житті.

Глибокі наукові узагальнення з приводу гедоністичного забарвлення вокальної підготовки майбутніх учителів музики знаходимо у ґрунтовному дослідженні Л. М. Василенко. Проте, проблема активізації почуття естетичної насолоди від художньої діяльності лишається актуальною стосовно різних видів мистецтва, конкретизуючись у ряді питань, зокрема: «Як зберегти свіжість естетичного почуття при багаторазовому повторенні хореографічного руху чи музичного твору під час його вивчення?», «Яким чином мають проводитись навчальні заняття, щоб уникнути одноманіття, щоб зменшити зайву напругу, сприяти досягненню задоволення в учнів не тільки від успішності роботи, а й насамперед від спілкування з художніми образами?», «Як підібрати навчальний репертуар, який би відповідав і художнім інтересам учня, і водночас вимогам навчальної доцільності» і т.п.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Проаналізовані у статті

напрями наукових досліджень в галузі мистецької освіти зорієнтовані на впровадження нововведень, що оптимізують як практичні досягнення в галузі художньої освіти, так і, головне, визначають пріоритетні проблеми теоретичного осмислення дослідницьких пошуків у педагогіці мистецтва. При цьому акцентовано увагу на необхідності опори на психологічні важелі аналізу педагогічних проблем, які б виступали в якості не лише психологічного супроводу, а, головне, вихідних і результуючих установок теоретичних і практичних розвідок.

Виокремлення в психолого-педагогічному контексті резервів подальшого розвитку теорії і практики мистецької освіти дозволяє виявити як перспективні аспекти наукового пошуку, а саме: визначення психологічної сутності мистецької діяльності, її структури; оптимізація міжособистісного спілкування в мистецтві на основі емпатії; питання актуалізації мистецької спрямованості особистості; формування чуттєвих (художня увага, відчуття, сприймання) і раціональних (пам'ять, мислення, уява) форм мистецької діяльності у взаємозв'язку і взаємозалежності; активізація емоційно-вольових факторів удосконалення мистецької діяльності; проблеми залежності ефективності навчання мистецтва від типу темпераменту учня тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Василенко Л. М. Гедоністичні засади вокальної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва: теорія та методика: монографія / Л. М. Василенко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 336 с.
2. Вишнякова Н. Ф. Креативная психопедагогика как творческое направление в психологической науке и практике / Н. Ф. Вишнякова. – Режим доступа: // www.naukainform.kpi.ua.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика, 1991. – 497 с.
4. Зязюн І. А. Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка?! / І. А. Зязюн // Естетика і етика педагогічної дії: збірник наук. праць. – К.; Полтава, 2012. – № 3. – С. 20–37.
5. Мозговой В. Л. Психопедагогический аспект подготовки будущих учителей к режиссуре педагогического действия: история вопроса. Світові інновації [Електронний ресурс] // The Economist. – Режим доступу: www.innovations.com.ua.
6. Стоунс Э. Психопедагогика. Психологическая теория и практика обучения /

пер. с англ. / Эдвард Стоунс / под ред. Н. Ф. Талызиной. – М.: Педагогика, 1984. – 472 с.

REFERENCES

1. Vasylenko, L. M. (2012). *Hedonistychni zasady vokalnoi pidhotovky maibutnikh vchyteliv muzychnoho mystetstva: teoriia ta metodyka: monohrafiia*. [The hedonistic principles of vocal training of future teachers of musical art: theory and methods]. Kyiv.

2. Vyshniakova, N. F. (2005). *Kreatyvnaia psykhopedahohyka kak tvorcheskoe napravleniye v psykhologicheskoi nauke y praktyke*. [Creative psychopedagogy as a creative direction in psychological science and practice]. Rezhym dostupa: // www.naukainform.kpi.ua.

3. Vuhotskyi, L. S. (1991). *Pedahohycheskaia psykhologhiia*. [Educational psychology]. Mosow.

4. Ziazun, I. A. (2012). *Pedahohichna psykhologhiia chy psykhologichna pedahohika?!* [Educational psychology or psychological pedagogy?]. Poltava.

5. Mozghovoi, V. L. (2007). *Psykhopedahohycheskyi aspekt podhotovky budushchykh uchyteliv k rezhyssure pedahohycheskoho deistviya: ystoriya voprosa*. [Psychopedagogical aspects of preparation of future

teachers to the direction of pedagogical action: the history of the issue]. Rezhym dostupu: www.innovations.com.ua.

6. Stouns, E. (1984). *Psykhopedahohyka. Psykhologicheskaiia teoriia y praktyka obucheniya*. [Psychopedagogy. Psychological theory and practice of teaching]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПАДАЛКА Галина Микитівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки мистецтва і фортепіанного виконавства Київського національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Наукові інтереси: педагогіка мистецтва, теорія і методика музичного навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PADALKA Galina Mykytivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Pedagogy of Art and Piano Performance of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov.

Circle of scientific interests: pedagogy of art, theory and method of musical education.

*Дата надходження рукопису 12. 12. 2017 р.
Рецензент – д.п.н. професор А. М. Растрігіна*

УДК 378.147.091

РАСТРИГІНА Алла Миколаївна –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: rastrygina.alla@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МИСТЕЦЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ВІЗ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Головним завданням сучасного швидко змінюваного суспільства є надання кожній людині права на якісну освіту і навчання, а також створення умов щодо постійного самовдосконалення, перш за все, у професійної діяльності, з метою набуття та постійного розвитку навичок і компетенцій, які дозволяють бути затребуваною особистістю і професіоналом упродовж життя. У такому контексті вища освіта є одним із найбільш важливих ланцюгів цього процесу, оскільки саме під час отримання обраної майбутнім фахівцем кваліфікації, життєві ключові компетентності набувають професійного забарвлення й на пряму корелюють з рівнем його професійної компетентності. Тож, застосування складових

будь-якої із ключових компетентностей як базисної основи у розвиткові фахових компетенцій, що сприяють професійно-особистісному становленню майбутнього фахівця будь-якого профілю має кардинальним чином змінити обличчя системи вищої освіти та забезпечити її ефективне функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У затвердженій Європейською Комісією нової редакції пропозицій і рекомендацій Ради з ключових компетентностей наголошується на необхідності їхнього обов'язкового закладення в основу сучасного неперервної освіти й вищої у тому числі, задля досягнення рівних для всіх демократичних прав і свобод, стійкого зростання і розвитку суспільства, соціальної згуртованості та подальшого